

משא נרחום

מתורתו של מורנו הרב הגאון רבי נחום שיינין שליט"א

לע"נ הרבנית הצדקנית טובה גיטל בת הרה"צ ר' הלל כהן זצ"ל, שמסרה נפשה על תורת בעלה יבלחט"א

גדרי דין עשה דוחה לא תעשה כלאים בציצית

קיימא לן כדריש לקיש (יבמות כ, ב) כל מקום שיכול לקיים שניהם אין עשה דוחה לא תעשה מן התורה, כדמוכח ביבמות כ"א (ע"א) אם בעלו קנו, יע"ש.

וא"כ יש לומר דלוקה, ונפקא מינה דמפסל לעדות מן התורה (עיין ש"ך יו"ד סימן ט"ו ס"ק טז), או אין לוקה.

ו. והוסיף וכתב וז"ל: והנה מדברי הר"מ ז"ל פרק שלישי מהלכות ציצית הלכה וי"ו משמע דכלאים בציצית מן התורה מותר, לא מטעם דחייה, שכתב כן ומה הוא לעשות... בדין שיהא מותר, דכלאים בציצית מותר שהרי אמרה תורה לפשתן עשה תכלת, היינו (משום) דפוסק דצמר ופשתים הוא דחיבין מן התורה, לא שאר בגדים, א"כ בלאו סמיכות מוכח (דשרי) כמו שכתוב בגמרא (שם ד' ב') „בגדיהם” – תכלת עמרא הוא ומצותו בכך, לא מטעם דחייה, ועיין במנחות מ' א' בתוספות ד"ה כיוון כתבו מזה דכלאים הותר מן התורה בציצית, יע"ש. (כוונתו לדברי התוס' שם דכתבו ז"ל:

...מדאורייתא (דרחמנא) שרייה, ורבנן הוא דגזור דכיון דאפשר לקיים שניהם, אבל מדאורייתא שרי דכלאים ממש הותר אצל ציצית ולא משום דחייה... וזה תליא בפלוגתא אי שאר בגדים מן התורה חייבין כלאים רק מטעם דחוייה מסמוכין, מה שאין כן לפסק המחבר (סימן ט סעיף א) בגדים הם צמר ופשתים כתנא דבי רבי ישמעאל (שבת כו, ב) ומצותו בכך. ובחדושי על שבת (ראש יוסף כז' ב' ד"ה שאלה יש לי לשאול) הוסיף טעם בדבר אמאי ס"ל דכלאים בציצית הותרה. ולא דחוייה וז"ל:

...ואני העני מבין שכך הוא אם ציצית אינו נוהג כי אם בצמר ופשתים מבנין אב, ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם" צמר ופשתים, הרי לפשתן ציזתה התורה דיעשו תכלת עמרא, הרי לא מטעם דחייה, – כ"א מצותו בכך ומותר גמור, ואף במקום שאפשר

ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדרתם... (פ' טו פסוק לח)

א. קיי"ל דמותר להטיל ציצית של צמר בבגד פשתן משום דכתיב „גדילים תעשה לך ובגד שעטנז לא יעלה עליך” דעשה דציצית דוחה ללאו דכלאי בגדים.

ב. אך הא קיי"ל כר"ל דמה שעשה דוחה ל"ת היינו כשאי אפשר לקיים שניהם, אבל כשאפשר לקיים שניהם לא דחי עשה ל"ת.

ג. ואמנם כן ברמב"ם פ' ג' מהל' ציצית הלכה ו' כתב וז"ל:

ומה הוא לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן, או חוטי פשתן בכסות של צמר אע"פ שהוא לבן לברו בלא תכלת, בדין הוא שיהא מותר שהשעטנז מותר לענין ציצית שהרי התכלת צמר היא ומטילים אותם לפשתן, ומפני מה אין עושין כן, מפני שאפשר לעשות הלבן שלה ממינה, וכל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם יכול אתה לקיים את שניהם הרי מוטב, ואם לאו יבוא עשה וידחה את לא תעשה, וכאן אפשר לקיים את שניהם. ע"כ.

ד. נמצא דכאמור לא בכל גווני דוחה עשה דציצית לאו דכלאים וכשאפשר לקיים שניהם אין דוחה העשה את הל"ת, ואם יטיל צמר בבגד פשתים בפשטות יעבור בלאו.

* * *

ה. ברם בפמ"ג ריש הל' ציצית נסתפק אם עבר והטיל חוטי צמר בטלית של פשתן כשאפשר לקיים שניהם ועבר על הלאו אם לוקה או לא. וז"ל:

שאלה. מי שלבש כלאים בציצית בזמן הזה אי לוקה מן התורה או לאו, ובחדושינו (ראש יוסף) למסכת שבת כ"ה ב' (ד"ה סדין וד"ה נסתפקתי) הארכנו, כי

לומר דיהיה דינו כאלו לבש בגד בלא ציצית דעובר על עשה, אך מאידך גיסא אולי י"ל דנהי דעובר עבירה של כלאים, מ"מ על כל פנים פוטר הבגד ואינו עובר בעשה.

ט. ואף כי כאמור המנ"ח מסתפק בכך לכאורה יש להוכיח דהמ"ב פשיטא ליה וסבר דכשעושה מצוה אף שיש איסור בדבר יצא ידי חובת המצוה. ונפרש שיחתנו:

הנה בר"ה כח' א' איתא שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא, ואקשינן שם בגמ' כפאו מאן, אילימא כפאו שד והתניא עתים חולה עתים שוטה, כשהוא חלים הרי הוא כפיקח לכל דבריו, כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו...

ורבים מגדולי האחרונים ס"ל בפשט הגמ' דילפינן מהכא דכל מי שעשה מצוה,, בזמן היותו פטור מהמצוה כגון זה שהיה שוטה ופטור מן המצות", - לא נחשב קיום המצוה כמצוה וחיובו עומד בעינו, וכשחזר וחלים צריך לחזור לקיים המצוה, דזה הכלל העושה מצוה כשפטור ממנה לא עלתה לו.

(והדבר ברור דכך עולה מתוך דברי הטורי אבן ממה שנתקשה מסוגיית הגמ' ביבמות סב' א' דכשהיו לו בנים בגיותו ונתגייר פטור מפריה ורביה, כיון דסו"ס יש לו בנים, כך ס"ל לר' יוחנן שם וכך נפסק ברמב"ם פ' טו' מהל' אישות הלכה ו' וז"ל:

היו לו בנים בגיותו ונתגייר הוא והם, - הרי זה קיים מצוה זו ע"כ.

(ובמגיד משנה שם כתב וז"ל: מחלוקת ר' יוחנן ור"ל וידוע שהלכה כרבי יוחנן ופירש רבינו שהבנים נתגיירו ג"כ ונכון הוא... ולא יאמר רבי יוחנן דבבנים גויים די לו).

ועל זה הקשה בטו"א איך יצא ידי חובת מצות פריה ורביה והרי בעת שבא על אשתו היה עכו"ם שפטור מפריה ורביה.

(וידוע מה שתירץ בזה המנ"ח מצוה א' דבפ"ר לא המעשה הוא המצוה אלא התוצאה שיש בנים, ולכן אין זה כמו אכילת מצה).

על כל פנים כאמור כך פירשו עוד כמה מגדולי הדורות את דברי הגמ'.

י. אך במ"ב סי' תעה' ס"ק לט' על מה שנפסק שם הך דינא דגמ' בר"ה כח' א' וכתב וז"ל:

המחבר בסעי' ה' אכל כזית מצה והוא נכפה, בעת שטותו ואח"כ נתרפא, - חייב לאכול אחר שנתרפא, לפי שאותה האכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל

לקיים שניהם רק מדרבנן אסור, הואיל ואפשר לקיים שניהם אי שרית מכאן יבואו להתיר בעשה דוחה ל"ת נמי באפשר לקיים שניהם כי יאמרו גם כאן בציצית דחי' הוה.

והר"מ ז"ל פסק דשאר בגדים דרבנן וז"ש במתק לשונו שהרי מותר שהתורה אמרה לפשתים תעשה תכלת לא מטעם דחי'... ע"כ. תורף דברי הפמ"ג.

* * *

ז. וזכינו כיוצא בזה לדברים אלו מחד מקמאי בעומק גדר דין עשה דוחה לא תעשה, וז"ל רבינו ניסים גאון שבת קלג' א':

...ומה שנמצא בתורה מצות לא תעשה מה שאין בו כרת ולא מיתת בית דין ולא ניתוסף עליו עשה אותו דבר הוא הנקרא לאו גרידא, ודינו שכשאירע עם מצות עשה במקום אחד נקיים מצות עשה ולא נחוש לאזהרת לאו, ועיקר זה מצוי במסכת יבמות בפ' א' וכן אמרו שם אימור דאמרי' דאתי עשה ודחי לא תעשה לא תעשה גרידא, ...לא תעשה גרידא מנלן דדחי דכתיב ,,לא תלבש שעטנז וכתוב גדילים תעשה לך", - ידענו כי זה לא תעשה אינו שוה בכל דבר אלא מיוחד הוא, וכי הציזוי שנאמר אחריו הוא תנאי עליו וכי לא בא להזהיר אלא על לבישת כלאים חוץ ממצות ציצית, אבל מה שהוא מעורב מחוטי פשתן עם הטלית של צמר שהיא מצוה אינו נכנס בזה האזהרה אלא מותר הוא, ואמרו חכמים שדבר זה עיקר הוא שנסמוך עליו, וכי כל אזהרה שאין עמה כרת שבתורה כך היא דרכה שבעת שאירע חיוב מצות עשה נדחה האזהרה שהיא לא תעשה ונקיים הציזוי שהוא עשה ותבוא מצות עשה ותדחה לא תעשה, כי האזהרה של לאו, - על זה התנאי נאמרה.

ובזה הפירוש שפירשנו יסיר מלבך ספק גדול שמסתפקין בו בני אדם ושואלין עליו, והוא שאומרין מאחר שאנו יודעין שאזהרת לאו קשה מציזוי עשה היאך יבא עשה וידחה האזהרה של לאו... ע"כ.

* * *

ח. ובמנ"ח נסתפק דאולי יש נפ"מ להלכה אם נימא דכלאים בציצית הותרה או דחויה, דלשיטה דכלאים בציצית הותרה ודאי דאם הטיל ציצית של צמר בבגד של פשתים קיים המצוה ואף באפשר לקיים שניהם, משום דכאמור כל איסור כלאים כמי שאינו כשמקיים מצות ציצית.

ברם אי נימא דכלאים דחויה בציצית יש אולי מקום

המצות.

על זה כתב המ"ב, „בשעה שהיה פטור” – רצונו לומר שהיה אז בכלל שוטה ואינו איש, והוסיף הסבר בדברים בשעה"צ שם אות לט' לאפוקי שומר אבידה (או משמר המת) אף שהוא ג"כ פטור אז מכל המצות שהוא עוסק במצוה שפטור מן המצוה האחרת, (ואפילו יכול לקיים שניהם, אם צריך לטרוח אחר זה לדעת כמה פוסקים וכדלעיל סי' לח' עיי"ש), אם אכל מצה אזי יצא ידי חובתו שהוא „איש”, אלא שאז לא חייבתו התורה מפני שהוא עוסק במצוה אחרת. ומסיים בשעה"צ ומ"מ מסתפקנא אם יוכל אז לברך ברכת אכילת מצה אקב"ו וכו' כיון שהוא אז אינו מצווה על זה עכ"ל.

ולא זכינו בעניותנו להשיג עומק דעתו בספיקו בשעה"צ אי מברכנין על מצוה שאינו חייב בה כשעוסק במצוה אחרת, דמאי שנא ממאי דפסקינן דנשים במצות עשה שהזמן גרמא אע"ג דאינן מחוייבות בה מברכות אקב"ו וכו' כדעת התוס' והראב"ד והרא"ש, ומאי נפ"מ בין זה לזה??!

* * *

יא. והנראה לומר בזה בס"ד דיש חילוק גדול בסברא להבחין בין דינן של נשים במ"ע שהזמן גרמא דפטורות משום שאינן מחוייבות לקיים את המצוה, לבין ההיכי תימצי של המ"ב בשעה"צ.

ונקדים לבאר הדברים עפ"י יסוד דברי הריטב"א בסוכה כה' א' ד"ה שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה שכתב וז"ל:

פירוש משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה ומייתי לה בגמרא מקרא.

ואיכא לאקשו"י דהא ודאי לא אמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה אלא בשאי אפשר לקיים שתיהן כי בעודו בסוכה או שמניח תפילין או שמתעטף בציצית או שישים מזוזה בפתחו אין לפטרו מכל המצות.

–ומה שאמרו ב"ק נו' ב' בשומר אבדה שפטור מלתת פרוטה לעני, – היינו בשעה שמנערה ומטפל בה, והיינו דאמרין (נדרים לג' ב') ופרוטה דרב יוסף לא שכיחא כדפרישית בדוכתה (שם יא' ב' מדפי הרי"ף) – וכיון דלא מיפטר אלא בעודו עוסק במצוה זו למה לי קרא, פשיטא למה יניח מצוה זו מפני מצוה אחרת?!

וי"ל דהא קמ"ל דאפילו בעי להניח מצוה זו לעשות מצוה אחרת גדולה הימנה אין הרשות בידו, סד"א איפטורי הוא דמיפטר מינה, אבל אי בעי למשבק הא ולמיעבד אידך הרשות בידו, קמ"ל דכיון דפטור

מן האחרת הרי היא אצלו עכשיו כדבר של רשות ואסור להניח מצותו מפני דבר שהוא של רשות... עכ"ל. נמצינו למדים דדינא דעוסק במצוה פטור מן המצוה הוא דאסור לו לעשות את המצוה האחרת.

* * *

יב. ומעתה לפ"ז מיושב שפיר מה דהקשינו על המ"ב בשעה"צ מה הוא ספיקו אם יכול לברך „וצונו” כשעושה את המצוה האחרת, וטעם ספיקו הוא דאיך יברך שהחיינו כשלא נצטווה לעשות את המצוה האחרת, ועל זה קשיא לן אמאי גרע מנשים במ"ע שהזמן גרמא דיכולות לברך על אף שלא נצטוו ובכל זאת מברכות „וצונו” כשמקיימות את המצוה??!

אך לפי האמור הרי דעת הריטב"א דהוא „איסור לעשות את המצוה האחרת” דעל זה קאי הקרא לאסור להניח את המצוה שעוסק בה ולעשות את המצוה האחרת, א"כ לא דמיא כלל לנשים במ"ע שהזמן גרמא, דהתם התורה חייבה את האנשים במצוה ולא חייבה את הנשים, אבל „לא אסרה עליהם לעשות מ"ע שהזמן גרמא”, וא"כ ס"ל להנך קמאי דכיון דהכניסה עצמה לחיוב ורשאית לעשות כן, ממילא יש כבר מקום לברך על עצם הצווי שצווה הקב"ה לגברי על מצוה זו „וצונו”.

אך לגבי עוסק במצוה דפטור מן המצוה הרי התורה אסרה לו לעסוק במצוה האחרת ואיך ילך ויברך „וצונו”, דהא התורה אסרה עליו מפורש לקיים את המצוה האחרת, ולא רק שלא חייבה אותו לעשותה. ממילא פשוט דלא שייך לומר שקבל על עצמו מצוה אחרת דבר שהתורה אסרה עליו מפורש דילפינן לאסור על כך מדרשה דקרא ומיושב שפיר.

יג. וזכינו בס"ד לבאר היטב דברי השעה"צ. ומלבד זאת זכינו לדין כמו כן לפשוט לדינא את ספיקו של הפמ"ג, וזה אליבא דהמ"ב.

דהא המ"ב נקט להלכה דמי שקיים מצוה כאשר היה עוסק במצוה אחרת קיים את מצוות העשה שעשה אע"פ שנאסר מן התורה לעשותה דקרא קאי עליה דלא יעשה את המצוה הזו, ועכ"ז הרי ס"ל להמ"ב דקיים המצוה, וא"כ מינה יש מקום למילף דגם בגוונא דרוצה לקיים מצוות עשה תוך כדי דחיית לאו, אע"פ שאינו רשאי לכך, ובגוונא דאפשר לקיים שניהם כדר"ל, – עכ"ז כשעבר וקיים אין כוחו של הלאו לגרע מקיום מצוותו.

* * *

יכולה ללבוש ציצית אם רצונה בכך על אף שאינה מצוה כבכל מ"ע שהזמן גרמא.

השיג הראב"ד שם ז"ל:

א"א דוקא בציצית שאין בה כלאים... ע"כ. וכתב בכס"מ שם דגם הרמב"ם מודה לזה ולא הוצרך אף לכתבו דזה ברור.

ומעתה אמינא בס"ד דבכה"ג דאשה תלך לקיים מצות ציצית כשיהיה כלאים בציצית דהיינו חוטי צמר בבגד פשתן, - על זה לא יעלה על הדעת אפילו דנימא דהאשה קיימה מצות ציצית.

והסברא בזה היא פשוטה דרק בגוונא דעסיק ביה הפמ"ג במי שהוא מצווה על מצות ציצית בו אמרינן דעל אף דעבר על הלאו של כלאים קיים את המצוה, משום דסו"ס הוא עומד בחיוב קיום מ"ע של ציצית לא מגרע את כח קיום מצותו מה דהוה בכלאים.

אך אשה שכלל אינה מצוה על מצות ציצית ורצונה לקיים המצוה שלא מכח חיוב, מאן מפיס לה דהוה בגדר מעשה מצוה בכלל באופן כזה שיסודו הוא באיסור כלאים האסור עליה מן התורה.

ות"ל על כל חסדו עלינו לישוב ולבאר עומק הדברים בס"ד.

יד. ויש לבאר ולהוסיף בזה דאף אם נפשוט את ספיקו של הפמ"ג כנ"ל ונאמר דמה שעבר על הלאו לא מגרע,, מקיום מצות העשה", עכ"ז על אף שקיים את המצוה, - לפי יסודו של המשנ"ב לא יוכל לברך,, וצונו" כשיעשה כלאיים בציצית, דלאו חד דינא ולא חד תכסיסא הוא קיום המצוה עם ברכה,, וצונו" - וכפי שחילק השעה"צ, - דאת,, המצוה" מקיים -,, ולברך אינו יכול" משום דאי אפשר לומר בזה,, וצונו" כשהתורה מונעתו להדיא מלעשות את המצוה.

* * *

טו. ובסיום דברינו שכאן דיוננו היה במי שעבר על איסור כלאים תוך כדי קיום מצות עשה דציצית, אך שלא כדין באופן דהיה אפשר לקיים שניהם, האם לוקה, וכן האם קיים מצות ציצית בכה"ג.

ועתה נדון בגוונא אחרינא הדומה לזה לכאורה, אך בעניי נראה לחדש ולחלק דלא דמיא ובגוונא זה לכולי עלמא יהיה חיוב מלקות, ולא קיימה כלל מצות ציצית.

ואפרש דברינו: הנה הרמב"ם בפ' ג' מציצית הלכה ט' כתב דאשה